

ХРАМ ВОЗДВИЖЕННЯ ХРЕСТА ГОСПОДНЬОГО – КРЕМЕНЕЦЬКА СВЯТИНЯ

Анатолій БАГНЮК

«Храм Воздвиження Чесного Хреста Господнього в місті Кременці» – сьома книга із серії «Кременеччина: минуле й сьогодення. Сторінки пам'яті». Її підготував тандем авторів, аматорів-краєзнавців – педагог і журналіст Валентина Шпак і краєзнавець, громадський діяч Василь Олійник. Це далеко не перше їх краєзнавче дослідження: вони мають значний літературний доробок з історії нашого краю, конкретно, за тематикою становлення та розвитку освіти, розгортання національно-визвольного і повстанського руху на Кременеччині та Волині.

Зокрема, Валентина Шпак працювала над книгами «Кременецький ліцей – центр освіти і культури краю у 20–30-х роках ХХ ст. Особистості», «Духовна православна семінарія у Кременці в 1919–1939 роках», «Alma mater в іменах», «Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка (від минулого до сьогодення)», «Собор Преображення Господнього у Кременці». За сприяння та при безпосередній участі Василя Олійника побачили світ по три книги із серії «Нескорена Кременеччина» та серії «Кременеччина: минуле й сьогодення».

Рецензоване видання опубліковане кременецьким видавництвом Василя і Марії Деревінських «Малий видавничий дім». Всі редакторські роботи взяли на себе автори книги; комп'ютерний сервіс забезпечили Василь Деревінський і Юрій Яблонський. У книзі використані світлинки з архівів Василя Олійника, Олександра Мінчука і Юрія Гаськевича. При підготовці книги проаналізовано матеріали 45 літературно-інформаційних джерел, серед яких – публікації кременчан Гаврила Чернихівського, Валентини Шпак, Володимира Собчука, Анатолія Багнюка, Святослава Бодяка, Олега Головатюка, Олександра Гаврилюка. Видання рецензували кандидат історичних наук, доцент Олександр Соловей, настоятель храму Святого Архистратига Михаїла ПЦУ с. Лосятин, аспірант Тернопільського НПУ ім. Володимира Гнатюка, протоієрей Василь Хоміцький, настоятель храму Воздвиження Чесного Хреста Господнього м. Кременця, протоієрей Василь Ярмолюк.

У «Передслові» до книги увага спрямовується на висвітлення розвитку та функціонування релігійних храмів у Кременці, зокрема храму Воздвиження Чесного Хреста Господнього, останніх трьох десятиріч з його історії, зусилля кременчан та їх участь у відбудові приміщення храму, а також сучасного життя церкви та її парафіян.

В загальнотеоретичній частині дослідження дано лаконічну характеристику релігійній свідомості українців, що виростала на ґрунті дохристиянських вірувань наших предків із засвоєнням світоглядно-моральних цінностей, духовних скарбів і канонів християнства як однієї зі світових релігій. Коротко висвітлено період утвердження християнства в Києво-Руській державі, належна увага приділена загальній характеристиці релігійного життя нашого краю в його історичному контексті.

До позитиву книги слід віднести увагу, виявлену авторами до історії 14 основних кременецьких храмів. Тут зустрічаємо згадки про храми, які зникли в далекому минулому: церква Преображення Господнього з монастирем при ній на горі Сичівка, храм Святого Архистратига Михаїла на Замковій горі, Воскресенська церква в районі нинішньої вулиці Базарна, церква Святої Параскеви П'ятниці в Запоточчі, Трьохсвятительський храм Волинської духовної семінарії, храм Святого Духа і монастир Богоявлення Господнього в центрі міста. Останній знайшов своє історичне продовження як православний чоловічий (1865), а потім жіночий (1953) Богоявленський монастир (за краєзнавчим музеєм). Із XVI століття діє церква Різдва Пресвятої Богородиці на Туниках.

Особливі слова сказані про собор Преображення Господнього, який знаходиться в історичному корпусі колишнього єзуїтського колегіуму XVIII століття і поступово став духовним осередком, у якому дбають про внутрішній світ людини, її свідомість, світоглядні орієнтири, плекають людські цінності...». Ідеться у книзі і про храм Покрови Пресвятої Богородиці, що в районі залізничного вокзалу, храми Святого Рівноапостольного князя Володимира і Святих Петра і Павла на Перелісках, про церкву Святої Мучениці Тетяни, що біля Волинського ліцею імені Нестора Літописця, та про відновлену церкву Святої Трійці на Калантарі. Багато сказано про новозбудований храм Різдва Пресвятої Богородиці (в районі цукрозаводу) Тернопільсько-Зборівської архієпархії УГКЦ та про костіол Святого Станіслава у центрі міста. Придільена увага

іудейським сакральним спорудам, яких у Кременці до часів Голокосту було близько двадцяти.

Церковне життя Кременця і Кременеччини відображене на фоні загальнонаціональної боротьби за незалежність української церкви, в руслі намагань населення «розмоскалити» православну церкву на Волині та пробудження релігійного життя, духовно-церковного відродження в Україні та регіоні.

Належно описані зустрічі мешканців міста і району з ієрархами національної церкви, владикою УАПЦ Володимиром Романюком і першим Патріархом Київським і всієї України Мстиславом. Названі десятки імен національно свідомих вірян, які максимально включилися в конкретну роботу по відновленню діяльності парафіяльних громад і відбудови храмів, чим подвижницьки долучилися до відродження духовно-релігійного життя нашого краю.

Зрозуміло, що основна частина змісту книги стосується історії та сьогодення храму Воздвиження Чесного Хреста Господнього, або, як ще його називають, Чеснохрестської, чи Хрестовоздвиженської, церкви. За твердженнями дослідника історії Волині Миколи Теодоровича, витоки храму слід шукати орієнтовно в XI столітті, коли на Чернечій горі (нині – гора Черча) було збудовано Чеснохрестську церкву і монастир при ній. Історія храму, як і вся історія нашого народу, була складною і динамічною, як з часовими і просторовими змінами, так і з конфесійними спрямуваннями. З кінця XVIII століття церква стає православною, а нинішнього архітектурного вигляду вона набирає наприкінці XIX століття. До речі, в 20–30-х роках ХХ століття Божа служба в храмі здійснювалася українською мовою, а семінаристи Кременецької духовної православної семінарії саме тут проходили священничу практикантську церкву. Одним із таких практикантів був кременчанин Василь Скакальський, який згодом став дияконом храму Воздвиження Чесного Хреста Господнього, заснував церковний хор; після війни потрапив до Канади, звідти – до Південної Америки, де служив архіпастирем як єпископ Іов. Рішенням комуністичної влади в 1958 році храм було закрито. Богослужіння відновилося лише в 1990 році. Спочатку парафія належала до УАПЦ, з 2013 року – до УПЦ Київського патріархату.

Нині входить до Православної Церкви України.

Чеснохрестська церква, як і всі православні храми, – не звичайна споруда, а справжній витвір мистецтва. Завдяки таким якостям церковна споруда несе в собі, крім естетичного змісту, ще й історичні відомості, виступає частиною нашої національної пам'яті. У церковній споруді знаходять відображення закономірності та особливості церковної архітектури, які визначаються суспільно-політичними і національними тенденціями, наслідуванням традиційних зразків, стилів минулого, а також новими тенденціями в будівельному мистецтві та можливостями новітніх будівельних технологій. Чеснохрестський храм спорудили й оздобили волинські майстри, надали йому традиційних ознак української сакральної архітектури, навіть характерних рис волинського стилю у зведенні церковних споруд.

Кілька десятиліть існування в «бездоглядному» режимі негативно вплинули на технічний стан церковного приміщення та прилеглої території. При храмі було створено ініціативну групу самовідданих і працьовитих парафіян, яких об'єднала спільна мета – якнайшвидше створити матеріально-технічні умови для повноцінного відновлення Служби Божої. Серед тих, хто першим доклав своїх рук до відродження храму, автори книги називають Олександра Юр'єва і подають його спогади про відбудову Чеснохрестської церкви. Саме в цих спогадах ми зустрічаємо більше сотні імен національно свідомих жителів Кременця, які власними силами, власним коштом і коштом своїх рідних і близьких сприяли відродженню Божого храму. Внаслідок їх самовідданості та жертвовності стало можливим вже у вересні 1990 року провести перше богослужіння, а в листопаді цього ж року – зустріти у храмі першого Патріарха Київського і всієї України Мстислава, який благословив відновлення цієї давньої кременецької святині. 27 вересня 1991 року, саме на День Воздвиження Чесного Хреста Господнього, Тернопільський владика Василь Бондарчук у присутності півтора десятка священників і багатьох сотень вірян провів освячення храму.

В розділах «Храм Господній – шматочок Неба на Землі», «Відновлення Богослужіння» та інших описують художньо-естетичні та стилістичні особливості храму, організаційні, матеріально-фінансові, колективні та

ПІШОВ, ЩОБ ЗАЛИШИТИСЯ...

Він був Альфою та Омегою всіх урочистостей, які проходили як у районному Будинку культури, так і в нашій академії декілька десятиліть поспіль. Навіть

важко уявити собі такий піднесений «Гімн України» чи «Шлях до Шевченка» в іншому виконанні. Це було просто незаперечним пісенним еталоном Володимира Дзюми.

Сольні та колективні виступи з творами вітчизняної класики та сучасної української естради, щорічні, яскраво колоритні щедрівки і колядки, професійні

музичні заняття зі студентами в академії та своїми колегами в Будинку культури – це тло, на якому відбувалося професійне сходження «золотого голосу» нашого древнього Кременця та всього регіону.

Не менш потужним був родинний фон, де поступово формувалися його якості люблячого сина, чоловіка, батька, дідуся. Так, він пізнав повноту щастя, залишаючись надзвичайно світлою і скромною людиною, яка не прагнула до слави, а жила лише безмежною любов'ю до сім'ї, роботи, друзів, до життя. До Неба, яке благословило на світ. І до рідної землі, яка так рано прийняла його у свої обійми.

Пам'ять про Володимира Дзюму назавжди буде в наших серцях чистою і вічною, а його голос залишиться звучати і для майбутніх поколінь.

особистісні зусилля мешканців міста з повернення святині у сферу духовного життя краю. Багато сказано про духовенство храму, про його перших священнослужителів і, зрозуміло, про його нинішнього настоятеля, протоієрея Василя Ярмолюка, який під час навчання в Київській духовній семінарії брав участь у відбудові Свято-Михайлівського собору, а його однокурсниками по семінарії були Сергій Доменко (благенний митрополит Епіфаній), Андрій Писик (архієпископ Тернопільський і Кременецький Нестор). Книга залишає для історії імена інших священнослужителів храму Воздвиження Чесного Хреста Господнього – Богдана Бондарчука, Бориса Тарнавського, Василя Батькевича, Олексія Ткачука, Сергія Галевича.

Приваблює розділ, присвячений церковному хору, засновником і першим регентом якого був випускник Кременецької духовної семінарії, шанований у краї фахівець духовної музики Микола Матерський. І зробив він це у свої 75 років! Створений ним хор Чеснохрестської церкви співав не лише у своєму храмі, а й багатьох інших церквах краю, виступав на Сумщині в переддень Всеукраїнського референдуму, закликаючи до голосування за українську державу і духовну незалежність, став переможцем Фестивалю церковного співу у Львові, а в загальному, за перші роки свого існування дав понад 250 концертів духовного співу! Автори книги поіменно і по групах голосів називають 68 хористів 90-х років, які співали в ім'я Господнє, на славу України та для зміцнення духовної сили кожного із нас.

Розповідь про храм була б далеко неповною, якби не згадати про його прихожан – і тих, хто його відновлював, і тих, хто пов'язав із ним своє духовне життя. Серед таких людей високого духу, поборників національної церкви і патріотів української держави – десятки представників нашого навчального закладу: Василь Рудзінський, Надія Рудзінська, Лілія Следзінська, Сергій Королюк, Ігор Заведюк, Юлія Редько, Стефанія Шимко, Анатолій Грицаук, Ольга Бочелюк, Марія Васишин, Володимир Мануїлов та інші. Сказано багато щирих і потрібних слів про багатьох відомих прихожан храму, які прихилили сюди на молитву Господню і кого звідси проводжали в останню путь. Таким був член ОУН, багаторічний в'язень сталінських таборів, мешканець Кременця Василь Кірчик. Парафіянами Чеснохрестської церкви були учасники визвольних змагань, наші країни Віктор Юрченко, Олександр Мазур, Михайло Медвецький («Хрін», відомий командир повстанського загону). Тут прощалися кременчани зі своєю країною, українською поетесою Галиною Гордасевич.

До парафіян храму належали шановані у краї люди Микола Цибульський, Анатолій Курасов, Богдан Кульчицький, Аверій Грицюк, Микола Кішун, Борис Косорочко, Олена Сімонова і Лариса Журавльова, Марія, Євгенія і Софія Скакальські, Марія Кішун та багато інших, хто з ласки Божої та під опікою Господньою своєю сподвижницькою працею відродили для нащадків неповторний духовний дар – храм Воздвиження Чесного Хреста Господнього – одну з духовних святинь нашого міста.